

מחווון לשאלון בהיסטוריה, חורף תש"ף, מס' 022282

הנחיות כלליות:

- * ההנחיות למעריכים במחווון זה מיועדות לבחינה במועד זה בלבד.
- * שינויים יימסרו בתדריכים בעל פה ובשיחות הכוונה עם המעריכים הבכירים.
- * במחווון לא הובאו כל האפשרויות לתשובה נכונה, אלא רק מבחר תשובות.
- אם התלמיד משיב תשובה שאינה במחווון ואינה מוכרת למעריך, על המעריך לבדוק בספרים ולהתייעץ לפי הצורך עם מעריך בכיר. כל זאת כדי להבטיח שיינתן ניקוד הולם על תשובות נכונות.
- * בכל סעיף יש להקפיד על ניקוד על פי ההנחיות בכתב ועל פי ההנחיות שיימסרו בתדריכים ובבדיקה במרב"ד.
- * אם תלמיד מילא את כל המטלות הנדרשות, אך לא הפריד בין מטלות כפי שנדרש בשאלה, יש לקבל את התשובה, ואין להפחית נקודות.
- * ההנחיות במחווון מנוסחות בלשון זכר, ומכוונות למעריכים ולמעריכות כאחד.

תזכורת: הגדרות למטלות בבחינה

- * **הצג/תאר** — הצגה/תיאור של התופעה, הפעולה, האירוע או התהליך הנדרשים בשאלה, בלי להסביר את הסיבות להתהוותם או את התוצאות/השפעות שלהם.
- זהו מעין "צילום תמונת מצב" (מאפיינים, משתתפים, זמן, מקום).
- * **הסבר** — הבהרה, פירוש של העניין המבוקש; סיבות/גורמים שהביאו לתהליך/לפעולה/לאירוע; תוצאות/השפעות של העניין המבוקש.
- * **השווה** — יש להשוות בין שני עניינים מבוקשים, על פי קריטריונים, ולהבהיר את הדומה ואת השונה בכל אחד מן הקריטריונים שהוצעו.
- * **הדגם** — הבאת דוגמה הממחישה ומבהירה את העניין המבוקש (יש להביא דוגמה מפורטת, ואין להסתפק בהכללה).

ספרי הלימוד המאושרים (המפורטים במראי המקומות לכל שאלה, מסודרים בסדר אל"ף-בי"ת של שמות הוצאות הספרים)

טוטליטריות, נאציזם, אנטישמיות, מלחמת העולם השנייה והשואה

1. י' משעול, **נאציזם, מלחמה ושואה**, היי סקול, 2014 (להלן היי סקול).
2. מ' בר הלל, ש' ענבר, **נאציזם ושואה**, לילך, 2010 (להלן לילך).
3. ק' אביאלי-טביבאן, **מסעות בזמן — משלום למלחמה ולשואה**, מט"ח, 2009 (להלן מט"ח).
4. א' נווה, נ' ורד, ד' שחר, **טוטליטריות ושואה**, רכס, 2009 (להלן רכס).
5. י' גוטמן, **טוטליטריות ושואה**, מרכז זלמן שזר, 2009 (להלן שזר).

טוטליטריות, נאציזם, אנטישמיות, מלחמת העולם השנייה והשואה פרק ראשון

יש לענות על אחת מן השאלות 1-3.

1. עליית הנאצים לשלטון וביסוס שלטונם

א. כיצד סייעו הגורמים לעליית המפלגה הנאצית לשלטון:

תוצאות מלחמת העולם הראשונה:

התנאים המשפילים בחוזה ורסאי; מיתוס "הסכין בגב" ותחושת העוול של העם הגרמני שימשו קרקע נוחה לעלייה של היטלר שהבטיח להסיר את "חרפת ורסאי" והציג חזון ברור שעל פיו גרמניה תחזיר לעצמה את מעמדה.

חולשת רפובליקת ויימאר:

המשטר הדמוקרטי של רפובליקת ויימאר היה מזוהה עם הכניעה לתנאים המשפילים של חוזה ורסאי; ערכי הדמוקרטיה לא היו מושרשים בעם הגרמני; קבוצות חברתיות מרכזיות בעם לא תמכו במשטר (חוגי צבא, אצולת קרקעות, אנשי כנסייה, אליטות אינטלקטואליות) וקבוצות מימין ומשמאל עוררו מהומות וגרמו לתסיסה כדי להפיל את המשטר.

המשברים הכלכליים:

המשבר הכלכלי שפרץ ב-1929, פחות מעשור לאחר המשבר הכלכלי הקשה בשנים שלאחר מלחמת העולם הראשונה, גרם למיתון עמוק, אבטלה גדולה ולתחושות ייאוש וחוסר אמון בשלטון שלא הצליח לפתור את המשבר ועורר כמיהה למנהיגות חזקה, שתחלף את גרמניה מן המשבר.

הפחד מן הקומוניזם:

המפלגה הנאצית הצטיירה כחלופה סבירה לשלטון בגלל הפחד מפני התחזקות הקומוניסטים והחשש מפני השתלטותם. בספרי הלימוד: היי סקול, עמ' 73-81, 88; לילך, עמ' 113-114, 116-117; מט"ח, עמ' 102-109; רכס, עמ' 100-104, 115; שזר, עמ' 87, 102-104.

ב. אילו מן האמצעים שסייעו לביסוס של המשטר הנאצי באים לידי ביטוי בפריטים:

פריט 1 — שער של העיתון "דר שטירמר"

האמצעי: תעמולה — העיתון "דר שטירמר", שנקט בקו אנטישמי תוקפני ובוטה, נהיה עם עלייתו של היטלר לשלטון אחד הפרסומים הנאציים הפופולריים והיה נגיש לכול (הוא הוצב בתחנות אוטובוס ונתלה על לוחות ייעודיים במקומות מרכזיים בערים). העיתון סייע להפיץ ולהטמיע גזענות גסה ובוטה נגד היהודים בקרב העם הגרמני. הטמעת הדימוי השלילי של היהודים בתודעת הקהל הרחב בגרמניה יצרה אווירה שסייעה למשטר ליישם את המדיניות האנטי-יהודית בגרמניה וללכד את העם נגד אויב משותף.

הביטוי בפריט: בתחתית גיליון השער כתובה הסיסמה — "היהודים הם אסוננו!" — המדגישה את הסכנה בקיומם של היהודים: במרכז הגיליון מוצגת קריקטורה בוטה של יהודי שיש לו סממנים אנטישמיים מובהקים: מכוער, בעל אף ארוך ובולט, שמן ומעשן סיגר. היהודי מוצג כדמות מעוררת סלידה, כנהנתן ונצלן (השומן והסיגר). הכוכב שעליו מגל ופטיש המסמלים את הקומוניזם (שהיה מזוהה עם היהודים), טיפות הדם הנוטפות ממנו, עמוד התלייה שעליו עומד עורב — סמל לאסון וישו הצלוב מעבירים מסר ברור שיהודים הם האויב הגדול ביותר של העם הגרמני ושל האנושות.

פריט 2 — תצלום

האמצעי: חינוך — המשטר הנאצי השתלט על מערכת החינוך (הפורמלית והלא פורמלית) במטרה להטמיע את האידאולוגיה הנאצית בקרב בני הנוער בגרמניה, לעצב "אדם חדש" על פי השקפת העולם הנאצית וליצור דור צעיר ומשופר לאומה הגרמנית.

הביטוי בפריט: בתצלום נראית קבוצת נערים בגילים שונים, חניכי תנועת הנוער הנאצית — ההיטלר יוגנד. תנועת הנוער היחידה שפעלה בזמן המשטר הנאצי ונוסדה ביוזמתו של היטלר. הנערים לבושים במדים וניצבים בעמידת דום מתוחה, מולם עומד היטלר לבוש מדים, סוקר אותם והם מריעים לו בהצדעת "הייל היטלר".

המדים, העמידה המתוחה למסדר ותנועת המועל יד מול ה"פיהרר", מבטאים את פולחן האישיות של היטלר ואת החינוך מחדש של בני הנוער למשמעת ברזל, כללי התנהגות צבאיים, גאווה לאומית ולהערצה ומסירות לפיהרר "הכול יכול".

בספרי הלימוד: היי סקול, עמ' 98-107; לילך, עמ' 126-133; מט"ח, עמ' 123-136; רכס, עמ' 119-132; שזר, עמ' 106-111, 115.

2. האידאולוגיה הנאצית ומימושה

א. "עקרון המנהיג" באידאולוגיה הנאצית:

המנהיג מבטא את רצון האומה והגזע הארי; המנהיג מושלם, הוא אדם עליון; המנהיג הוא שליט כול יכול, ויש לציית לו ציות מוחלט; המנהיג (הפיהרר) יוצר את החוק, קובע את דרכי מימושו ומעצב את דפוסי המחשבה והמוסר של אזרחי הרייך.

כיצד עיקרון זה בא לידי ביטוי בחוקים שחוקק המשטר הנאצי:

- חוק ההסמכה (1933) — החוק הפקיע את סמכויות החקיקה מידי הרייכסטאג והעביר אותן לממשלה ולעומד בראשה, הקנצלר היטלר; החוק העניק להיטלר סמכות לחוקק חוקים בניגוד לחוקה, ולפעול למעשה ללא הגבלות חוקיות.
- החוק להשבת הפקידות המקצועית על כנה (1933) — החוק אפשר לאיש את כל מערכות הביורוקרטיה באנשי S.A. ו-S.S. ובנאמני המפלגה הנאצית — כל מערכת הפקידות הממלכתית הפכה לנאמנה להיטלר.
- איחוד משרדת הנשיא עם הקנצלר (1934) — ריכוז כל המשרות כולל הצבא בידי היטלר; היטלר היה באופן רשמי השליט היחיד ("פיהרר"), והפך לשליט כול יכול.
- הנהגת חובת שבועת האמונים להיטלר (הייל היטלר במועל יד) לכל עובדי השירות הציבורי ולראשי הצבא. בספרי הלימוד: היי סקול, עמ' 66, 93-95; לילך, עמ' 110-111, 123-124, 140; מט"ח, עמ' 100, 117-118, 131, 158; רכס, עמ' 112-113, 121-122, 125, 134; שזר, עמ' 98-99, 107-109, 113.

ב. מטרות "הסדר החדש" שרצה היטלר להנהיג באירופה:

- להקים רייך גרמני (הרייך השלישי), שיתקיים לפחות אלף שנה, וישלוט בו סדר חברתי-כלכלי חדש שמבוסס על עקרונות האידאולוגיה הנאצית.
- להבטיח "מרחב מחיה" לגזע הארי על חשבון גזעים אחרים.
- לנצל עמים שדורגו נחותים לצורכי הרייך השלישי.

צעדים שנקטו הנאצים כדי לממש מטרות אלה בגרמניה ובפולין עד יוני 1941:

- מבצע "המתת חסד" בגרמניה כדי לטהר ו"להשביח" את הגזע הארי.
- כליאת מנהיגי העם הפולני במחנות ריכוז — כדי לנטרלם ולמנוע מהם להיות גורם מתסיס שיפגע בשעבוד הפולנים-הסלאבים.
- ניצול הפולנים לעבודות כפייה (בחקלאות ובתעשייה) — ניצול כלכלי של עם העבדים ושעבודם לגזע הגרמני.
- יישוב גרמנים בשטחי פולין הכבושים, לאורך הגבול עם גרמניה כדי להבטיח מרחב מחיה ולהגן על הרייך.
- פגיעה בשכבה המשכילה בפולין (מורים, אנשי רוח, אנשי כמורה) באמצעות מאסר, מחנות ריכוז והוצאה להורג, סגירת אוניברסיטאות וגימנסיות; פגיעה באומנות ובתרבות — כדי לנטרלם, למנוע מן העם הפולני להתקדם במדרג הגזעים ולקבע אותו במעמד נחות.
- שמירה על רמת חיים נמוכה בפולין כדי למנוע מן הפולנים להתקומם.
- ביזת יצירות אומנות, כסף ורכוש — ניצול האוצרות של שטחי הכיבוש.
- בספרי הלימוד: היי סקול, עמ' 173-175; לילך, עמ' 111, 171, 181-183; מט"ח, עמ' 186; רכס, עמ' 108-109, 185-188; שזר, עמ' 110-111, 218-219.

3. היהודים בפולין בתקופת השלטון הנאצי

א. מטרות המדיניות שנקטו הנאצים כלפי היהודים בפולין לפני ריכוזם בגטאות:

- יישום האידאולוגיה הנאצית בתחום חוקי הגזע.
- בידוד היהודים מן האוכלוסייה המקומית וניתוקם מקהילות יהודיות אחרות.
- ערעור בסיס הקיום של היהודים וצמצום ההשפעה "השלילית" שלהם, על פי האידאולוגיה הנאצית.
- ניצול כוח העבודה היהודי.
- הרתעת האוכלוסייה הפולנית.

צעדים שנקטו בתקופה זו הנאצים כלפי היהודים בפולין:

- בתחום הכלכלה: סימון, החרמה וחסיון של מפעלים ובתי עסק יהודיים; הקפאת חשבונות בנק; הטלת קנסות; פיטורים של עובדי ציבור יהודים.
- בתחום הפגיעה בביטחון האישי (טרור): שוד; חטיפה לעבודות כפייה; הלקאות; מעשי השפלה פומביים; גירוש.
- בתחום התרבות או הדת: סגירת מערכת החינוך היהודית; חילול ספרי קודש ושרפת בתי כנסת; איסור שחיטה כשרה; חיוב יהודים לעבוד בשבתות ובמועדים; איסור על תפילה בציבור ולימוד תורה.
- בספרי הלימוד: היי סקול, עמ' 183-184; לילך, עמ' 184-185; מט"ח, עמ' 189, 191; רכס, עמ' 190-197; שזר, עמ' 167-168.

ב. קשיים של היהודים בגטאות:

- רעב, אבטלה, צפיפות, מחלות, בידוד מן העולם החיצון, קשיים נפשיים (אי־ודאות, חוסר אונים), המאמץ לשמור על צלם אנוש בתנאים תת־אנושיים.

כיצד סייע רעיון "קידוש החיים" להתמודד עם קשיי החיים בגטאות:

- רעיון זה העניק משמעות למאבק היום־יומי להישרדות באמצעות קשירת המאבק הקיומי עם שמירה על צלם אנוש.
- מימוש רעיון זה בדרכים שונות (הפעלת מסגרות חינוכיות, תרבותיות, שמירה על חיי דת, מפעלי עזרה הדדית לנזקקים, מפעלי עדות ותיעוד, הקמת בתי מלאכה ומפעלים, פעילות תנועות הנוער, עיתונות מחתרתית, הברחת מזון) סייע לאנשים רבים מבחינה רוחנית ומבחינה פיזית להיאחז בחיים על אף התנאים הקשים שנכפו עליהם.
- בספרי הלימוד: היי סקול, עמ' 192-197; לילך, עמ' 196-205; מט"ח, עמ' 200-204; רכס, עמ' 213-220; שזר, עמ' 182-186.

פרק שני

יש לענות על אחת מן השאלות 4-6.

4. המרידות בגטאותא. מדוע הקריאה למרד נשמעה בגטאות דווקא בשנים 1942-1943:

- בתקופה זו כבר הגיעו לגטאות ידיעות על הרצח ההמוני של יהודים בשטחים שכבשו הנאצים בברית המועצות.
 - הבינו בגטאות שהרצח הוא חלק מתוכנית כללית של הנאצים להשמיד את כל יהודי אירופה.
 - הכרה שנוכח ההכחדה הצפויה יש להיערך באופן אחר ולהתגייס למאבק מזוין כדי להתגונן מפני הגורל הצפוי.
- מדוע חברי תנועות הנוער הם שקראו למרד:
- גילם הצעיר ודבקותם האידאולוגית. דרבנו אותם לנקוט צעדים נועזים, ועוררו בהם רצון להטביע חותם על ההיסטוריה.
 - לתנועות הנוער היו ארגון מובנה ומוסדר והנהגה חזקה, והן היו מלוכדות. תכונות אלה הקלו עליהן בהתארגנות למרד.
 - הדור הצעיר הבין ביתר קלות מן המבוגרים שמדובר ברצח עם שיטתי ועל כן ממילא "אין מה להפסיד".
- בספרי הלימוד: היי סקול, עמ' 257-259; לילך, עמ' 269, 275; מט"ח, עמ' 246-248; רכס, עמ' 289-291; שזר, עמ' 274-276, 278.

ב. המטרות של המורדים בגטאות כפי שהן באות לידי ביטוי בקטע:

- השבת כבוד העם היהודי ("מוות בכבוד") — בקטע: "[...] נפל כחייל גיבור על יד מכונת הירייה"; "הדבר אותו העזנו לבצע ערכו רב ועצום"; "באמצעות המשדר שלנו שמענו שידור נפלא [...] על הלחימה שלנו"; "העובדה שזוכרים אותנו מעבר לחומות הגטו"; "הייתי עד ללחימה מופלאה ומלאת גבורה של הלוחמים היהודים".
- הגנה עצמית — "הגרמנים ברחו פעמיים מן הגטו"; "כמה פלוגות שלנו התקיפו את הגרמנים אשר נמלטו"; "החל מהיום אנו עוברים לשיטה פרטיזנית"; "ההגנה עצמית בגטו הפכה לעובדה".
- נקמה — "הגרמנים ברחו פעמיים מן הגטו"; "המוקש שהוטמן [...] התפוצץ"; "ההתנגדות היהודית המזוינת והנקמה הפכו למעשה".

ייחודו של מרד גטו ורשה לעומת מרידות בגטאות אחרים — דוגמאות מן הקטע:

- הוא הסב נזק כבד יותר לגרמנים. בקטע נאמר שהגרמנים ברחו מפני התקפות היהודים, שמוקש שהוטמן התפוצץ ומתואר הסיקור בתקשורת.
 - הלוחמים זכו לתמיכה של תושבי הגטו שהסתתרו במקומות מחבוא שהוכנו מראש. בקטע מזכיר אנילביץ' את מצבם של האלפים שמסתתרים במקומות מסתור.
- בספרי הלימוד: היי סקול, עמ' 259, 263-266; לילך, עמ' 269, 275-280; מט"ח, עמ' 246-247, 250-252; רכס, עמ' 289-291, 293-296; שזר, עמ' 278-282.

5.

פלישת גרמניה לברית המועצות, יחס האוכלוסייה המקומית אל היהודים

א. מדוע עם פלישת גרמניה לברית המועצות החלו הנאצים ברצח המוני של יהודים באזורים שכבשה גרמניה:

- עם כיבוש ברית המועצות נפלו יהודים רבים בידי הנאצים, והמספר הגדול של היהודים האיץ בנאצים למצוא "פתרון" אחר לבעיית היהודים, במקום הפתרונות הקודמים.
- הריחוק הגאוגרפי של "המזרח" מן המולדת והבזו כלפי העמים הסלביים "הנחותים" הביאו להתרת הרסן, להסרת העכבות המוסריות, ויצרו תחושה שאין צורך להתחשב בדעת הקהל.
- היטלר ראה במלחמה נגד ברית המועצות מלחמה אידאולוגית נגד הבולשביזם, ובחיסול הבולשביזם תנאי לבניית הסדר החדש באירופה. היהודים נחשבו יוצרי הבולשביזם ומנווטיו, לכן יש לחסל את היהודים.
- במסגרת ההכנות לכיבוש ברית המועצות הוקם מערך מיוחד ל"טיהור" השטחים שנכבשו (הוקמו ארבע יחידות של איינזצגרופן שהיו כפופות ישירות לאס-אס והתלוו ליחידות הצבא), ואפשר היה להוציא לפועל את היוזמה לרצוח את היהודים.

בספרי הלימוד: היי סקול, עמ' 223-225; לילך, עמ' 224-226; מט"ח, עמ' 211, 216-217; רכס, עמ' 263-265; שזר, עמ' 212-214, 221-222, 232.

ב. דפוסי הפעולה של האוכלוסייה המקומית כלפי היהודים בארצות שכבשו הנאצים והמניעים שלהם:

- שיתוף פעולה עם הנאצים — סיוע לנאצים באופן פעיל: דיווח על מקומות מסתור, הסגרה, "ציד" של יהודים שהסתתרו, השתתפות בתהליך הרצח וההשמדה.
- "עמידה מן הצד" / "הרוב הדומם" — אנשים שלא עשו דבר להצלת יהודים ולא רדפו אותם באופן פעיל.
- ניסיונות לעזור ליהודים ולהצילם — אנשים שסיכנו את עצמם כדי להציל יהודים.

המניעים של האנשים שבחרו לשתף פעולה עם הנאצים:

- אנטישמיות / הזדהות עם מדיניות הנאצים.
- עמים שסבלו מן הכיבוש הקומוניסטי זיהו את היהודים עם הקומוניסטים.
- שיקולי רווח וטובות הנאה (רצון לקבל רכוש יהודי שהופקע, הטבות על הלשנות).
- נקמה אישית ביהודים ובמצילים שהסתירו אותם.

המניעים של "עמידה מן הצד" / "הרוב הדומם":

- אדישות.
- אנטישמיות.
- חשש לסכן את עצמם.
- חשש מענישה קולקטיבית.
- התמקדות בצורך לשרוד בתנאים הקשים של הכיבוש.

המניעים של מי שניסו לעזור ליהודים ולהצילם:

- מניעים אישיים-מצפוניים: היכרות מוקדמת עם הניצול או חוב מוסרי שחבו לו.
- מניעים הומניים ומוסריים: אמונה בערך חיי אדם; תחושה של חובה אנושית בסיסית.
- התנגדות למשטר הנאצי: היו עדים לאכזריות של גרמנים כלפי יהודים ולא יכלו להתעלם מן המציאות.
- מניעים דתיים: אמונה דתית המדגישה ערכים של סיוע לנרדף.
- ציפייה לטובת הנאה.
- הצלת יהודים כביטוי למרד לאומי בנאצים (העם הדני).

בספרי הלימוד: היי סקול, עמ' 298-300; לילך, עמ' 291-292, 310; מט"ח, עמ' 260-264, 270; רכס, עמ' 305-307, 311-312, 317; שזר, עמ' 288-299, 339-348.

6. "הפתרון הסופי"

א. נציגי רשויות שהשתתפו בוועידת ואנזה:

ראש משטרת הביטחון הנאצי (רינהרד היידריך), נציגי משטרת הביטחון, ראשי הגסטפו והאס-אס מחבלי הכיבוש השונים, נציג משרד הפנים, נציג משרד החוץ, נציג לשכת המפלגה הנאצית ונציג מלשכת היטלר.

מה אפשר ללמוד מכך על המטרות של כינוס הוועידה:

- המשתתפים היו מנהלים בדרגי ביצוע (ולא מקבלי החלטות) משום שהוועידה עסקה בעניינים הנוגעים לביצוע "הפתרון הסופי" ובהיבטים הטכניים שלו.
- המשתתפים היו נציגים של מגוון משרדי ממשלה ושל רשויות שונות של הרייך (מנהל, משטרה, צבא, מפלגה) מכיוון שהוועידה נועדה ליצור בסיס לשיתוף פעולה בין הגופים המנהליים השונים ברייך ולתיאום טכני ביניהם.
- כיצד הטוטליות של "הפתרון הסופי" באה לידי ביטוי בפרוטוקול של הוועידה:**
- הכללת כל יהודי אירופה ב"פתרון הסופי", שמשמעה לא עוד רצח מקומי או אזורי אלא רצח של כל העם היהודי.
- ההיקף העצום של ההשמדה המתוכננת — 11 מיליון יהודים.
- "הפתרון הסופי" היה אמור לכלול גם את היהודים ממדינות גרורות ששיתפו פעולה עם הגרמנים, כמו רומניה, הונגריה, בולגריה.
- "הפתרון הסופי" היה אמור לכלול גם את היהודים מן המדינות הניטרליות, כמו שווייץ, שוודיה, ספרד ופורטוגל.
- "הפתרון הסופי" היה אמור לכלול גם את היהודים ממדינות לא כבושות, כמו בריטניה.
- תוכנה השמדת יהודים עד האחרון שבהם — ובכללה 200 יהודי אלבניה.
- המספר המדויק (עד ספרת האחדות) של יהודי אוקראינה ובילורוסיה.
- הדיון בילדי המישלנג.
- בפרוטוקול נאמר שבמהלך הביצוע המעשי של "הפתרון הסופי" תיסרק אירופה ממערב למזרח, כלומר איתור של כל היהודים באשר הם.

בספרי הלימוד: היי סקול, עמ' 233-239; לילך, עמ' 242-245; מט"ח, עמ' 223-225; רכס, עמ' 268-271; שזר, עמ' 238-242.

ב. דילמות של חברי היודנראט בנוגע לשילוחים מן הגטאות:

- האם להמשיך ולמלא את הוראות הנאצים (לשתף פעולה), ולקוות שיהיה אפשר לנהל מדיניות שתציל חלק מתושבי הגטו או לסרב ולא לציית לפקודות הגרמנים, שכן לא ייתכן שיהודים ימסרו יהודים להשמדה.

דילמות נוספות של חברי היודנראט בזמן ביצוע "הפתרון הסופי":

- אם לשתף או לא לשתף את הציבור בגטו בחששותיהם או בידיעותיהם בנוגע לשינוי שחל במדיניות הנאצית?
- אם לשתף פעולה עם ארגוני המחותרת ועם פעילותם שעלולה לסכן את כל תושבי הגטו או לא לשתף פעולה איתם ואף להסגירם?
- אם להמשיך לקיים גטו יצרני (הקמת מפעלים והפעלתם), כדי שנחיצותו הכלכלית תסייע בעתיד לדחיית חיסולו עד הניצחון של בעלות הברית או להימנע מכך, כדי לא לסייע לגרמניה במאמץ המלחמתי ולא לשחוק את כוחם הפיזי של היהודים שעובדים בהם?

בספרי הלימוד: היי סקול, עמ' 247-250; לילך, עמ' 259-268; מט"ח, עמ' 233-234; רכס, עמ' 278-280, 292; שזר, עמ' 252-254, 271.